

**BAHTİYAR VAHABZADENİN “GÜLÜSTAN” MANZUM HİKAYESİNDE
MİLLİ BAĞIMSIZLIK TEMASI**

***В СТИХОТВОРНОМ РАССКАЗЕ БАХТИЯРА ВАХАБЗАДЕ "ГЮЛИСТАН" ТЕМА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ***

***THE SUBJECT OF NATIONAL LIBERATION IN THE POEM NAMED
“GULUSTAN” OF BAKHTIYAR VAHABZADE***

Yrd. Doç. Dr. Rövşen ALİZADE*

ÖZET

Bu çalışma, Bahtiyar Vahapzadenin ikiye bölünmüş Azerbaycan'ın kaderinden bahs eden “Gülüstan” şiirinin mazmun ve şiirsel yapısının tahlilini ele almaktadır. Çalışmada, Bahtiyar Vahabzade'nin şiirsel dehası ve şiirlerinin yapısı muhteşem sanat ve yaratıcılık olayı gibi gösterilmektedir. Eserin “Gülüstan” adı, vaktiyle Ruslarla Farmlar (Rusya ile İran) arasında Gülüstan mıntıkasında yapılmış anlaşmaya işaret eder. Burada Azerbaycan'ın tarihî kaderine balta vuranlar kendi adı ve adresi ile gösterilmiştir.

Sovyetler döneminde, Kuzey Azerbaycan'ın 1813 yılında Rusya ile İran arasında yapılmış anlaşma ile eski Rus İmparatorluğunun içinde kalması resmî kurumlar tarafından Azerbaycan halkının mutluluğu gibi gösterilmiştir. Ancak Bahtiyar Vahapzade bu yalan siyasete itiraz ederek şiirde bu siyasetin iç yüzünü açmış, onu açıkça ifşa etmiş, “gözlüklü” Rus'la “topsakal” Fars arasında bölünen Azerbaycanın feci durumunu olduğu gibi göstermiştir.

Çalışmanın bir sonucu olarak, Sovyet İmparatorluğunun halklar hapishanesi olması, Stalinizmin milyonlarca insanı sorgusuz, sebepsiz olarak duvarlara dayayarak kurşunlaması eserin alt yapısı olarak yansıtılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: B.Vahapzade, Azerbaycan Edebiyatı, Gülüstan manzum hikayesi, Sovyet İmparatorluğu

РЕЗЮМЕ

Эта работа - анализ поэтического строения стиха Бахтияра Вахабзаде "Гюлистан" который написан о поделенной на две части Азербайджанской судьбе. В работе предоставлена поэтическая гениальность Бахтияра Вахабзаде и поэтическое строение как замачательное искусство. Название произведения "Гюлистан", это знак того что

* Yrd. Doç. Dr.; Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi Azerbaycan Türkçesi ve Edebiyatı Bölümü, rovsenali@yandex.ru

со временем между Русскими и Персами (России и Ирана) был договор в районе Гюлистан. Здесь указаны имена и адреса всех кто оказал влияние на судьбу Азербайджана.

В период СССР когда северный Азербайджан в 1813 году, в сделанном между Россией и Ираном соглашении, остался в старой Русской Империи. Все государственные организации показали счастье народа который живет в Азербайджане. Но Бахтияр Вахабзаде оказав протест этой ложной политике в своем стихе открыл глаза на эту политику и показал трагическое положение поделенного Азербайджана между “в очках” Русскими и “Еспаньолкою” Персами.

Как результат этой работы, Советская Империя была для народов тюрьмой, и в строении этого стиха есть отражение Сталинской политики в которой несколько миллионов людей без вопросов, без причин всех ставила возле стены и покрывала свинцом.

Ключевые Слова: Бахтияр Вахабзаде, Литература Азербайджана, Стихотворный рассказ Гюлистан, Советская Империя

SUMMARY

The article is dedicated to the analysis of the poem “Gulustan” in which Bakhtiyar Vahabzade deals about fate of Azerbaijan divided into two parts. The investigation shows that the poetic genius and poetry of Bakhtiyar Vahabzade was a great art and literary activity. The name of poem indicates an agreement which was made between Russians and Persians (Russia with Iran) in the settlement of Gulustan in 1813. Those who strike with an axe to the historic destiny of Azerbaijan have been indicated with their own names and addresses.

In the Soviet period the agreement, which was made between Russian and Iran in 1813, was tried to be shown mainly by the government as if the remaining of the North of Azerbaijan within the territory of former Russian empire was a situation providing happiness to Azerbaijan people . But Bakhtiyar Vahabzade by opening the inner face of this politics in his poetry objected to these lies in politics, disclosed them obviously and demonstrated the disastrous situation of divided Azerbaijan between the “glasses” Russian and “thichbeard” Persian.

As a result of the investigation, Soviet Empire’s being a prison for people, executing so many millions of people without any cause in the Stalinism was reflected in the under layer of the poem.

Key Words: B.Vahabzade, Azerbaijan Literature, Gulustan, Soviet empire

Her bir halkın kendini ifade ediş biçimleri vardır. Halk yalnız bu biçimler aracılığıyla kendisini etnik varlık gibi ifade ederek yaşatır. Şiir ya da, edebî anlatım, buanlatı, bir türlü etnik kendini ifade etme biçimlerindedir. Millî şiir, millî musiki, millî ananeler – boyalar dünyası etnokozmik kimliğin bütün manalı özelliklerini kendinde bulundurmüş olur. Bunlar etnopsikolojik kavramlar gibi tarihî kategorilerdir. Burada tarihîlik hem onların teşekkül ve biçimlenmesine, hem de millî mazmununa aynı derecede aittir. Bu anlamda, millî şiiri milletin tarihinden hiç bir güçle ayırmak mümkün değildir. Aslında, millî adını kazanmış

bir şiir,şiir yahut şiir dünyası bütün bir halkın tarihî demektir. Türk dünyasının ulu şairi Bahtiyar Vahapzade'nin de şiirleri 20. asır Azerbaycan millî kimliğinin tarihi demektir.

Bahtiyar Vahapzade ister şiirsel dehası, isterse de şiirlerinin yapısı bakımından muhteşem sanat ve yaratıcılık olayıdır. O, yalnız şair değildi, Azerbaycan halkının konuşan dili, düşünen beyni idi. Halk onu millî değerlerin dönmez-yorulmaz koruyucusu olarak her zaman sevmiştir;, şimdi de severek kalbinde yaşatmaktadır. Azerbaycanın büyük bilim adamlarından prof.Yaşar Karayev haklı olarak yazmıştır:"Bahtiyar Vahapzadenin yaratıcılığında zaman ve Vatan anlayışı bir de ışık anlayışı ile bağlıdır"¹

Büyük şair kendisinin önemli şairlik devrini Sovyetler döneminde yaşadı. Bu devir Azerbaycan şiiri millî semboller, ritimli sözler, seslerin uyumlu kullanımıyla ve siyasi-millî öğelerle zengindir. Biz bunu Bahtiyar şiirinde de görmekteyiz. Ancak B. Vahapzade yalnız simgesellekle yaşayan şair değildir. Sembolizm –, fikrin şiirsel öğelerle ifadesi onun coşup-taşan millet sevgisine dar gelirdi, ; şairin ilhamını önleyirdi. Ona göre de, B.Vahapzade kendi döneminin bütün yasaklarına, baskılarına rağmen, açık milli millî ruhlu şiirler de yazmıştır. Tabii ki, bu şiirler dergilerde, qazetelerde yayınlanmırdı, ; ancak onlar elyazısı şeklinde halkın arasında dağıtılır, dilden-dile dolaşır. Bu türlü eserlerinden birisi şairin 1959 yılında yazdığı "Gülüstan" manzum hikayesidir.

Bu eser ikiye bölünmüş Azerbaycan'ın kaderinden bahs eder. Eserin "Gülüstan" adı vaktiyle Ruslarla Farslar (Rusya ile İran) arasında Gülüstan mintikasında yapılmış anlaşmayı bildirir. Burada Azerbaycan'ın tarihî kaderine balta vuranlar kendi adı ve adresi ile gösterilmiştir:

" Koyulan şartlara razıyık diye,
Taraflar kol çekdi mühaideye...
Taraflar kim idi ?
Her ikisi yad !
Yadlarını edecek bu halka imdat ?!"²

Sovyetler döneminde Kuzey Azerbaycan'ın 1813 yılında Rusya ile İran arasında yapılmış anlaşmaya göre eski Rus İmparatorluğunun içinde kalması resmî kurumlar tarafından Azerbaycan halkının mutluluğu gibi gösterilmiştir. Ancak Bahtiyar Vahapzade, yalan siyasete itiraz ederek şiirde bu siyasetin iç yüzünü açmış, onu aşkar ifşa etmiş, "gözlüklü" rusla Rusla "topsakal" Fars arasında bölünen Azerbaycan'ın feci durumunu olduğu gerçek boyutuyla göstermiştir:

"İpek yaylığıyla o asta-asta
Silib eyneyini gözüne taktı.
Eyilib yavaşca masanın üste
Bir mühüre baktı, bir kola baktı."³

Kağıza yavaşca o da kol atdı,
Dudağı altından gülümseyerek,
Bir kalem asrılık hicran yaratdı,
Bir halkı yarıya böldü kılıç tek."⁴

¹ Vahapzade, B. **Seçilmiş eserleri**. Azərneşr. Bakü: 1974,C.1.sf.9

² Vahapzade, B, a.g.e.sf.77

³ Vahapzade,B, a.g.e. 76

⁴ Vahapzade, B, a.g.e.78

Öz sivri ucuyla bu lelek kalem
Deldi sinisini Azerbaycanın.
Başını kaldırdı,
Ancak dembedem
Kesdiler sesini Azerbaycanın.⁵

O güldü kağıta kol çeken zaman,
Kıydı yüreklerin hicran sesine.
O güldü hakk için daim çarpışan
Bir halkın tarihi faciasına.”⁶

Bahtiyar Vahapzade bu şiiri, bu manzum hikayeyi üç büyük bağımsızlık mücahidinin – “Azerbaycan’ın birliği ve bağımsızlığı uğrunda çarpışan Settar Han, Şeyh Muhammed Hiyabani ve Pişeveri’nin hatırasına” ithaf etmiştir. Bu üç şahıs Azerbaycan millî mücadelesinin yegâne simalarıdır. Onların bağımsızlık mücadelesi sırasıyla olmakla 20. asrın birinci yarısını kapsamış olur. 20. asrın başlarında Settar Han ve Bağır Han’ın idaresi altında bağımsızlık mücadelesi az daha sonra Şeyh Muhammed Hiyabani’nin idaresi ile devam ettirilir. Seyit Cafer Pişeveri ise II. Dünya Savaşı döneminde Güney Azerbaycan’ı iki yıllığına kendi bağımsızlığına kavuşturdu. Bahtiyar Vahapzade, “Ancak dembedem // Kesdiler sesini Azerbaycanın”, “O güldü hakk için daim çarpışan // Bir halkın tarihi faciasına” derken bu bağımsızlık mücahitlerini belirtirdi.

Tarih her defa aynı mazmunda tekrar olunurdu. Azerbaycan halkının tarihî hedefi her zaman aynı olduğu gibi, onun bağımsızlığına kast edenler de her zaman aynı kuvveler idi. Ancak Bahtiyar Vahapzade Azerbaycan halkının oğlu idi; damarlarında ulu Türk’ün kızgınlığı, hırsı, isyanı ve bağımsızlık sevgisi yaşıyordu. Bu sevgi ve kızgınlık ister kalemle, isterse de kılıçla daima kükremiş, Azerbaycan halkını her zaman ayakta tutmuştu.

Her bir halk kendi yarattığı tarihin taşıyıcısıdır. Bu tarih onun kan hafızasıdır. Hafıza nedirse, halk da odur. Hafızada ne varsa, halkın yaşamında da o olacaktır. Bahtiyar Vahapzade ulu tarihe baktığında damarlarında kanı coşardı. Çünkü bu tarih ulu Tomris’in, ulu Babek’in bağımsızlık tarihi, zulme, işgale karşı isyan tarihidir:

“Koy kalksın ayağa ruhu Tomrisin,
Babekin kılıçı parlasın yine.
Onlar bu şartlara sözünü desin,
Zinciri kim vurdu şir bileğine?”⁷

Şair bununla Azerbaycan tarihine saldıranlara hatırlatır ki, ona kast edenler er- geç kendi cezalarını bulacaklardır. Bu halkın tarihi Tomris’in, Babek’in tarihidir. Şaire göre, eğer tarih hafızada ise, onda bu halkı ikiye bölenler, onun birliğine darbe vuranlar hafızanın intikamından korksunlar.

Bahtiyar Vahapzade şiirde Azerbaycan millî hafızasının şerefli tarihine kalemini yönelterek halkın tarihî düşmanlarının başına âdeta sözle ateş yağdırır:

Hanı bu ellerin mert oğulları?
Açın bereleri, açın yolları.
Bes hanı bu asrın öz Köroğlusunu,
Kılıç Köroğlusunu, söz Köroğlusunu?⁸

⁵ Vahapzade, B.a.g.e.79

⁶ Vahapzade, B.a.g.e.78

⁷ Vahapzade, B, a.g.e.79

⁸ Vahapzade, B,a.g.e.79

Babaların şeni, şerefi elbet,
Bize emanettir, büyük emanet...
Yokmu kanımızda halkın qeyreti?
Bele saklayarlar bes emaneti? ⁹

Koy yıldırım çaksın, titresin cihan!
Yürekler kazedden coşsun, patlasın.
Daim hakk yolunda kılıç kaldıran
İğid babaların goru çatlasın! ¹⁰

Bahtiyar Vahapzade 1959 yılında, yani Stalinizmin cismen olarak yenice bittiği, ancak maneviyatlarda, şuurlarda ve irtibatlarda yaşadığı bir devirde resmî devlet siyasetinin aksine giderek, Gülüstan anlaşmasını, başka bir deyişle, Kuzey Azerbaycanın Rusyanın içinde kalmasını Azerbaycanın feci kaderi sanmıştır:

“Koy eysin başını vügarlı dağlar,
Matemi başlandı büyük bir elin.
Mersiye söylesin akar bulaklar,
Ağılar çağırsın bu gün kız, gelin! ¹¹

...Onların birleşen bu elleriyle
Ayrılrı ikiye bir el, bir vatan.
Akıdıp gözünden yaş gile-gile,
Bu dehşetli hala ne deyir vatan?” ¹²

20. asır şairi, Azerbaycan'ın 19. asrın başlarında başlayan bu feci durumunu sözle durdurmaya çalışır. Mısralarını, şiirlerini Azerbaycan halkının konuşan diline, yücelen itirazına çevirir. Şair haykırır, işgali durdurmaya çalışır, gâh halkın katillerine, gâh da halka hitap eder. Dünyanın ulu düzenini bozanların olmayan vicdanlarını uyandırmaya çalışır. Ancak bunun faydasız olduğunu iyi bilen şair işgalci güçleri tarihin muhakemesine çeker, onlar hakkında kendi hükmünü verir. Bahtiyar Türk milletinin oğlu gibi milletinin adından konuşmak hakkını kazanmış şair idi. Bu bakımdan bütün Azerbaycan Türklerinin adından onun işgalcilere itirazını şöyle ifade eder:

“ Bir deyen olmadı, durun, ağalar!
Axı bu ülkenin öz sahibi var.
Siz ne yazırsınız bayaqdan beri,
Bes hanı bu yurdun öz sahipleri? ¹³

Bes hanı hakikat, bes hanı kanun?
Uludur bu yurdun tarihi, yaşı.
Bes hanı köksüne serhat koyduğun
Bir bütün ülkenin iki gardaşı? ¹⁴

⁹ Vahapzade, B, a.g.e. 80

¹⁰ Vahapzade, B, a.g.e. 80

¹¹ Vahapzade, B, a.g.e. 80

¹² Vahapzade, B, a.g.e. 80

¹³ Vahapzade, B, a.g.e. 80

¹⁴ Vahapzade, B, a.g.e. 80

De görek bu şere, bu müsibete,
Onların sözü ne, qerezi nedir?
Bu halk ezel gündən düşüp zillete,
Öz doğma yurdunda yoksa köledir? ¹⁵

Nece ayırdınız tırnağı etden,
Yüreği bedenden, canı cesetden?
Axı kim bu hakkı vermişdir size?
Sizi kim çağırmış vatanımıza? ¹⁶

Bu sırada, vaktile bilim adamı ve şair Sabir Rüstəmhanlının yazdığı mısraları örnek olarak göstəririk: “Şair göstərir ki, mana, güzellik, liyakat, pay gibi verilmir, onu kazanmak lazımdır: sevgide – sadakatla, halk karşısında – fedakarlıkla... Buna göre de şairin dayanmaz, asabi sesindeki sertlik tabii görünür” ¹⁷. “Gülüstan” şiiri, halkın birliği ve bütünlüğü fikrini yansıtan bir eserdir. Şaire göre, Azərbaycan halkının tarihî kaderi onun birliğine, bütünlüğüne bağlıdır. Şair öz halkına yüz tutarak bu hakikati kendi çağdaşlarına böyle anlatır:

Arazın suları sinirli, taşkın,
Şirin neğmeleri ahdır, haraydır,
Vatan kuşa benzer, kanatlarının
Biri o taydırsa, biri bu taydır. ¹⁸

Kuş iki kanatla uçar, yükseler,
Men nece yükselim tek kanadıyla?
Yürekler bu dertden tüğyana gələr,
Akar gözümüzden yaş damla-damla. ¹⁹

Sovyet İmparatorluğu halklar hapsedanesi idi. Onun hakkında dünyada tatlı masallar konuşulur, İmparatorluk mutlu insanların yaşadığı ülke olarak yansıtılırdı. Ancak Stalinizm kaç milyonlarca insanı sorusuz, nedensiz duvarlarda sıkarak kurşunlara dizmişmiş, bir hayat yaratmaya kadir olmadığı hâlde, milyonların hayatına son vermişdir. Bu insanların esas suçu, günahı kendi insanlıklarını anlamaları idi. Bahtiyar Vahapzade “Gülüstan” şiirini böyle bir devirde yazmıştır. Eserde Sovyet döneminden evvelki devirden bahs edilse de, şair, aslında, “bu günle” – daha riyakar, daha ikiyüzlü, daha amansız olan Sovyet devirini de ifşa eder:

“İmzalı, mühürlü ey cansız varak,
Ne kadar büyükmüş kudretin, güçün.
Asrlar boyunca savaştık, ancak
Sarsıda bilmedik hükmünü bir gün. ²⁰

Ey kağıt parçası, evvel hiç iken,
Yazılıp, kollanıp yoktan var oldun.
Büyük bir milletin başını kesən,
Kolunu bağlayan hükmdar oldun. ²¹

¹⁵ Vahapzade, B, a. g. e. 80

¹⁶ Vahapzade, B, a. g. e. 80

¹⁷ Vahapzade, B. **Payız düşünceleri**. Yazıçı Neşriyatı. Bakü: 1981. sf. 7

¹⁸ Vahapzade, B, a. g. e. 80

¹⁹ Vahapzade, B, a. g. e. 81

²⁰ Vahapzade, B, a. g. e. 81

Ancak Bahtiyar, kendi halkının oğlu gibi hangi bir milletin bağrından kopduğunu çok güzel bilirdi. Şair iyi anlıyordu ki, bir halkın ruhunu bölmek zordur. Bu işe çaba gösterenler tarihin, İlahi düzenin aksine giderler. Azerbaycan halkında “yürekden yüreye köprü” ifadesi var. Bu köprü Azerbaycan halkının düşüncesinde onun bir Türk gibi tarihi yaradılışının başlangıcında yapılmış köprüdür: daşı-keseyi, nizamı-yapısı İlahidir. Kim İlahinin takdirini boza bilir?! Kim sazın sesini böyle bilir?! Kim sözün ruhunu böyle bilir?! Bahtiyar buna çalışanlara tarihi düzenin aksine gittiklerini ve bununla da tarihin onlar hakkında kendi kararını vereceğini hatırlatır:

“Yürekden yüreye köprü? Bir dayan!
Derdimiz dinirse bir sazın üste.
Şehriyar yaralı mısralarından
Köprü salmadımı Arazın üste?”²²

Bu taydan o taya akışdı sel tek
Göze görünmeyen gönül telleri.
Bu selin yönünü ne çay, ne direk,
Kese bilmemiştir yüz yıldan beri.²³

Ağalar bilmedi birdir bu toprak,
Tebriz de, Bakü de Azerbaycandır.
Bir elin ruhunu, dilini ancak
Kağıtlar üstünde bölmek asandır.”²⁴

Şair halkın bütünlüğüne karşı çıkanları varlığın İlahi takdirinin aleyhine gitmek gibi lüzumsuz işten durdurmaya çalışır. Ancak tarihî çirkinlik – şeytani vesvese müşevvik Ruslar ve Farslar tarafından ortaya atılmıştır. Bu riya, yalan çok kullanılarak, bu halkın kanını çok akıtacaktı. Lakin şair nikbin idi; o zulme, baskıya değil, İlahi adalete, Ulu Allah’ın varlık alemine verdiği nizamı inanıyordu. Ona göre de sözlerinde nizamlı, düşüncesinde emin idi:

“Böl kağıt üstünde, böl gece-gündüz,
Toprağın üstünde direkler de düz.
Gücünü, ezmini dök de meydana,
Koşundan, silahdan sedd çek her yana.
Toprağı ikiye bölürsen, ancak
Çetindir bedeni candan ayırmak!”²⁵

Şaire göre bu, mümkün değil. Çünkü, Azerbaycan halkının varlığı, birliği ve bütünlüyü İlahinin takdiridir. İlahi takdiri bozmak mümkünsüzdür:

“Ayırmak kimseye gelmesin asan,
Bir halkın bir olan derdi – serini.
O taydan bu taya Mustafa Payan
Okuyur Vahidin gazellerini.”²⁶

²¹ Vahapzade, B, a. g. e. 80

²² Vahapzade, B, a. g. e. 80

²³ Vahapzade, B, a. g. e. 80

²⁴ Vahapzade, B, a. g. e. 80

²⁵ Vahapzade, B, a. g. e. 81

Bahtiyar Vahapzade Sovyet döneminde manevi baskılara maruz kalmış şairdir. Ancak o, hiç bir zaman kendi akidesinden dönmemiştir. Şairi iki güç ayakta tutmuş, bunlar onu kırılmağa, eğilmeğe müsaade etmemiştir. Bunlardan birincisi Bahtiyar Vahapzade'nin fitratından gelen inancı idi. Onda, Azerbaycan halkının kendi istiklaline kavuşacağıyla bağlı hiçbir zaman kuşku olmamıştır. İkincisi ise halkın ona olan sevgisi idi. O, bu sevgi ile yaşıyordu. Azerbaycan halkının gönlünde bir sevgili Bahtiyar adı var idi. Ne mutlu ki, şair kendi halkıyla bahtiyar, halkı da onunla bahtiyar idi. Bu İlahi sevgi, bu İlahi bağlılık Bahtiyar Vahabzade'yi de, onun canından çok sevdiği halkını da istiklale kavuşturdu. Bahtiyar'ın bu imanı daima Azerbaycan halkının yüreğindedir. Şimdi güneyli kuzeyli Azerbaycan bir biriyle irtibattadır. Bu bağın, bu irtibatın kurulmasında Bahtiyar Vahapzade'nin inkâr edilemez hizmetleri olmuştur. Bu nedenle onun şiirleri de Azerbaycan halkının hafızasında her zaman canlı, her zaman diridir.

Kaynaklar

Gülüstan poeması/ [http zade. azeriblog.com](http://zade.azeriblog.com) / 2007/ 11/ 29.

Vahapzade, B. **Seçilmiş eserleri**. Önder Neşriyatı, Bakü: 2004, s.76-81, C.2.

Vahapzade, B. **Seçilmiş eserleri**. Azerneşr. Bakü: 1974,C.1.

Vahapzade,B. **Payız düşünceleri**. Yazıçı Neşriyatı. Bakü: 1981.

²⁶ Vahapzade,B,a.g.e. 81